

สมุนไพรพื้นบ้านแก้อัมพฤกษ์และอัมพาต

วงศ์สฤติย์ จีวกุล

ภาควิชาเภสัชพฤกษศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

* Corresponding author: pywck@mahidol.ac.th

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์: เพื่อศึกษาการสำรวจสมุนไพรพื้นบ้านที่มีการใช้แก้อัมพฤกษ์และอัมพาตในประเทศไทย **วิธีการศึกษา:** ศึกษาใน 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ น่าน สุโขทัย เพชรบูรณ์ สุรินทร์ กระบี่ ยโสธร และอุบลราชธานี โดยสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้ ประโยชน์และวิธีใช้ พร้อมทั้งเก็บตัวอย่างสมุนไพรจัดทำเป็นตัวอย่างพืชแห้ง ตรวจสอบเอกลักษณ์พืชด้วยรูปวิธานและเปรียบเทียบตัวอย่างพืชที่พิพิธภัณฑ์พืชสิรินธร กรมวิชาการเกษตรและหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม **ผลการศึกษา:** รวบรวมพรรณไม้ที่ใช้แก้อัมพฤกษ์ อัมพาตได้ทั้งหมด 61 ชนิด จากพืชจำนวน 33 วงศ์ จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 24 วงศ์ (50 ชนิด) พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 6 วงศ์ (7 ชนิด) พืชเมล็ดเปลือย 1 วงศ์ (1 ชนิด) และเฟิร์น 2 วงศ์ (3 ชนิด) วงศ์ที่มีสมุนไพรแก้อัมพฤกษ์ อัมพาตมากที่สุดคือ Rubiaceae 8 ชนิด รองลงมาคือ Leguminosae 6 ชนิด โดยแบ่งเป็น 6 วงศ์ย่อย คือ Leguminosae-Caesalpinioideae 3 ชนิด และ Leguminosae-Papilionoideae 3 ชนิด สกุลที่มีพืชสมุนไพรมากที่สุด มี 6 สกุล พบสกุลละ 2 ชนิดคือ *Crateva*, *Argyrea*, *Senna*, *Dalbergia*, *Oxyceros* และ *Alpinia* และสมุนไพรที่ใช้ในรูปยาตำรับ 20 ตำรับ แบ่งเป็นสมุนไพรในตำราแก้อัมพฤกษ์ 13 ตำรับ และสมุนไพรในตำราแก้อัมพาต 7 ตำรับ **สรุป:** ผลจากการสำรวจสมุนไพรที่ใช้แก้อัมพฤกษ์และอัมพาตในประเทศไทยนี้อาจเป็นข้อมูลในการนำไปใช้ในการวิจัยและพัฒนาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์เภสัชผลิตภัณฑ์ได้ต่อไป

คำสำคัญ: สมุนไพรพื้นบ้าน, อัมพฤกษ์, อัมพาต

ไทยเภสัชศาสตร์และวิทยาการสุขภาพ 2553;5(3):193-201[§]

บทนำ

ปัจจุบันสภาพป่าได้ฟื้นคืนสภาพที่สมบูรณ์ ได้มีการประกาศเป็นป่าชุมชน ประชาชนส่วนใหญ่ทำอาชีพเกษตรกรรม มีหมอพื้นบ้านที่เข้าไปเก็บสมุนไพรในป่าชุมชนนี้มาใช้ในการรักษาโรคของประชาชนในหมู่บ้าน นับได้ว่าเป็นพื้นที่หนึ่งที่เหมาะสมแก่การศึกษาสมุนไพรพื้นบ้านเป็นอย่างดี เพราะนอกจากมีพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์แล้วยังมีหมอพื้นบ้านที่คอยแนะนำให้ความรู้ อีกทั้งประชาชนบริเวณนั้นก็มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย จึงได้ทำการสำรวจสมุนไพรที่ใช้ตลอดจนสรรพคุณและวิธีใช้ รวมทั้งเก็บตัวอย่างพืช และทำการสำรวจเอกลักษณ์พรรณพืช ข้อมูลที่ได้นี้จะ เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพื่อพัฒนาเป็นยาต่อไปในอนาคต จากสถานการณ์ในปัจจุบันพื้นที่ป่าไม้ซึ่งเคยมีมากกว่าร้อยละ 72 ของประเทศในปีพุทธศักราช 2481 ลดลงเหลือเพียง 27.95 เปอร์เซ็นต์ ในปีพุทธศักราช 2532 หากไม่รวมถึงสวนยางพาราและไม้ผลแล้วพื้นที่ป่าอาจเหลือไม่ถึงร้อยละ 20 ในปีพุทธศักราช 2534 นับเป็นภาวะหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่าแหล่งของสมุนไพรก็ลดน้อยลงด้วยเช่นเดียวกับการลดลงของหมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นจุดที่ชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาพื้นบ้านก็ค่อย ๆ หายไป จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านี้เอาไว้เพื่อ

เป็นพื้นฐานในการพัฒนาต่อไปในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่าในจำนวนพืชที่มีต่อลำเลียงมากกว่า 10,000 ชนิด ที่พบในประเทศไทยมีการนำมาใช้ประโยชน์ไม่ถึงร้อยละ 2 เนื่องจากยังขาดข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับชนิดและคุณสมบัติของพืชที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ป่าชุมชนนับได้ว่าเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เหมาะสมแก่การศึกษาสมุนไพรเป็นอย่างดี เพราะนอกจากมีพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์แล้วยังมีหมอพื้นบ้านที่คอยแนะนำให้ความรู้ อีกทั้งประชาชนบริเวณนั้นก็มีการใช้กันอย่างแพร่หลาย จึงได้ทำการสำรวจสมุนไพรที่ใช้ตลอดจนสรรพคุณและวิธีใช้ รวมทั้งเก็บตัวอย่างพืช และทำการสำรวจเอกลักษณ์พรรณพืช ข้อมูลที่ใช้แก้อัมพฤกษ์ อัมพาตนี้จักเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพื่อพัฒนาเป็นยาต่อไปในอนาคต

วิธีการศึกษา

ในการสำรวจเก็บตัวอย่างและตรวจเอกลักษณ์พรรณพืชสมุนไพร ใช้วัสดุและอุปกรณ์ดังต่อไปนี้ แผงอัดพันธุ์ไม้แห้ง ขวดและน้ำยาดองพืช ถุงพลาสติก สมุดบันทึก กรรไกรตัดต้นไม้ กล้องถ่ายรูป ตูบ และกล้องจุลทรรศน์ พื้นที่ที่สำรวจเป็นพื้นที่หมอพื้นบ้านเข้าไปเก็บสมุนไพรมาใช้เป็นประจำ มีความอุดมสมบูรณ์

[§] 15th year of Srinakharinwirot Journal of Pharmaceutical Science

ไปด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน ในการสำรวจสมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทย 8 จังหวัด คือ ชัยภูมิ น่าน สุโขทัย เพชรบูรณ์ สุรินทร์ กระบี่ ยโสธร และอุบลราชธานี โดยการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านเกี่ยวกับสมุนไพรที่ใช้ ชื่อพื้นเมือง ส่วนที่ใช้เป็นยารวมทั้งสรรพคุณและวิธีใช้ เก็บตัวอย่างพืชทำเป็นตัวอย่างพืชแห้ง ตรวจสอบเอกลักษณ์พืชด้วยรูปวิธานและเปรียบเทียบกับตัวอย่างพืชที่พิพิธภัณฑ์พืชสิรินธร กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และหอพรรณไม้ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาและวิจารณ์ผลการศึกษา

ในการสำรวจพืชสมุนไพรที่ใช้แก้อัมพฤกษ์ อัมพาต เก็บตัวอย่างพรรณไม้ได้ทั้งหมด 33 วงศ์ 61 ชนิด ดังแสดงในตารางที่ 1 และ 2 จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงคู่ 24 วงศ์ 51 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 6 วงศ์ 7 ชนิด พืชเมล็ดเปลือย 1 วงศ์ 1 ชนิด และเฟิร์น 2 วงศ์ 3 ชนิด (ตารางที่ 1) เป็นพืชที่จัดอยู่ใน 33 วงศ์ (ตารางที่ 2) วงศ์พืชใบเลี้ยงคู่ที่มีสมุนไพรมากที่สุดคือ Rubiaceae 8 ชนิด สมุนไพรที่ใช้แก้อัมพฤกษ์ อัมพาต รวมทั้งหมด 61 ชนิด ในรูปยาตำรับ 20 ตำรับ แบ่งเป็นตำรับยาแก้อัมพฤกษ์ 13 ชนิด (ตารางที่ 3) และอัมพาต 7 ชนิด (ตารางที่ 4)

วิธีใช้ประโยชน์คือนำตำรับ ต้มน้ำดื่ม ควรนำไปศึกษาและพัฒนาเพื่อนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพที่ดีขึ้น การใช้ประโยชน์สำหรับแก้อัมพฤกษ์ อัมพาตนี้จักเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยสมุนไพรเพื่อพัฒนาเป็นยาต่อไปในอนาคต

สมุนไพรที่ใช้แก้อัมพฤกษ์ซึ่งเป็นศูนย์กลางของร่างกายอยู่ด้านหน้าท้องหรืออาการที่อวัยวะบางส่วน เช่น แขนขาอ่อนแรงหรืออัมพาตซึ่งเป็นอาการที่อวัยวะบางส่วน เช่น แขนขาตายไปกระดูกไม้ได้ พบว่าสมุนไพรที่ใช้แก้อัมพาตในรูปแบบยาตำรับและใช้วิธีต้มน้ำดื่มนั้นแบ่งได้ 7 ตำรับ คือ ตำรับ 1 ประกอบด้วยเถากระดังงาทั้งต้น ใบพลับพลึง และปรังสวนทั้งต้น ตำรับ 2 ประกอบด้วยเถากระดังงาทั้งต้น ลำต้นรางแดง รากปอเต่าให้ ลำต้นหุ้บแป และลำต้นพู่ช้าง ตำรับ 3 ประกอบด้วยแก่นกัทลิ้น แก่นกระทู้หูกวาว และแก่นกรวยป่า ตำรับ 4 ประกอบด้วยแก่นกัทลิ้น แก่นส้มกบ และนาคราชใบคลิ่นทั้งต้น ตำรับ 5 ประกอบด้วยแก่นกัทลิ้น ลำต้นคัตเค้าแดง และลำต้นคัตเค้าเครือ ตำรับ 6 ประกอบด้วยแก่นกัทลิ้น ลำต้นขมิ้นเครือ ลำต้นพรมคต และลำต้นเมื่อยดุก ตำรับ 7 ประกอบด้วยลำต้นรางแดง รากปอเต่าให้ ลำต้นหุ้บแป และลำต้นพู่ช้าง สมุนไพรที่ใช้แก้อัมพฤกษ์ในรูปแบบยาตำรับและใช้เป็นยาต้มแบ่งได้เป็น 13 ตำรับ คือ ตำรับ 1 ประกอบด้วยลำต้นเหงือกปลาหมอ ลำต้นมะตูม ใบหรือลำต้น

มะค่าไก่ ลำต้นมะคังแดง และเหง้ายาห้ว ตำรับ 2 ประกอบด้วยลำต้นชะลูด เถากระดังงาทั้งต้น และเครือพู่เงินทั้งต้น ตำรับ 3 ประกอบด้วยแก่นโมกใหญ่ ลำต้นมะคังแดง แก่นค้ำมอกหลวง และรากหรือลำต้นตะลุมพุก ตำรับ 4 ประกอบด้วยใบกุ่มน้ำ ใบกุ่มบก ใบสังวาลพระอินทร์ ใบสองฟ้า และใบหัสศคุณ ตำรับ 5 ประกอบด้วยลำต้นเหงือกปลาหมอ ใบหรือลำต้นกำแพงเจ็ดชั้น ลำต้นมะตูม ผักกาดโคกทั้งต้น ลำต้นมะคังแดง ลำต้นกาฝากมะม่วง รากปอเต่าให้ และเหง้ายาห้ว ตำรับ 6 ประกอบด้วยใบหนาดใหญ่ และเหง้าเประปา ตำรับ 7 ประกอบด้วยรากถอบแถบเครือ และรากกระดังงา ตำรับ 8 ประกอบด้วยเถากระดังงาทั้งต้น รากจิงจ้อเหลือง ใบเต็งหนาม ใบชุมเห็ดเทศ ลำต้นพญามูลเหล็ก ลำต้นหรือใบตะไคร้ เหง้าข่า เหง้าขาคม และเหง้าขมิ้น ตำรับ 9 ประกอบด้วยรากจิงจ้อขาว รากครอบจักรวาล และลำต้นอ้อย ตำรับ 10 ประกอบด้วยรากพิพาย และแก่นเหมือดคนดง ตำรับ 11 ประกอบด้วยรากพังคิ ลำต้นเสียวใหญ่ และรากสามสิบ ตำรับ 12 ประกอบด้วยใบชุมเห็ดเทศ ใบขี้เหล็ก เหง้าข่า เหง้าขาคม เหง้าขมิ้น และข่าห่อสีดาทั้งต้น ตำรับ 13 ประกอบด้วยแก่นพะยูน ลำต้นเครือคางควาย แก่นประตุ ลำต้นเขยตาย และลำต้นเถาถัน

ปัจจุบันมีการใช้น้ำมันเมล็ดคำฝอยผสมเป็นขี้ผึ้ง ใช้ทาหนองบริเวณที่ขี้ขุยออกหรือปลายมือปลายเท้าที่เลือดเดินไม่ถึงซึ่งมีอาการจะเป็นอัมพฤกษ์หรืออัมพาต ให้บรรเทาลงได้ รากติปลีสามารถแก้เส้นอัมพฤกษ์หรืออัมพาต ส่วนเถาติปลีใช้แก้อัมพฤกษ์ โดยใช้ในรูปยาเดี่ยวหรือใช้ในรูปยาตำรับ เช่น ไพล 1 บาท ว่านน้ำ 1 บาท การบูร 4 บาท ใบพลับพลึง 3 ใบ และกุยช่าย 1 กำมือ นำมาตำให้แหลกจนเข้ากันดี จากนั้นนำการบูรและกุยช่ายมาขยี้สั้น ๆ ผสมลงไป หลังจากส่วนผสมทั้งหมดเข้ากันดีแล้ว แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ทำเป็นลูกประคบ 4 ลูก สลับสับเปลี่ยนประคบไปตามบริเวณที่เป็นลมอัมพฤกษ์ อัมพาต หรือไพล 7 บาท การบูร 7 บาท และเกลือตัวเมีย 7 เม็ด ทำเป็นลูกประคบ ควรมีการพัฒนานำมาใช้อย่างมีเหตุผลและหลักการทางวิทยาศาสตร์ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้อำนวยการศูนย์ประสานงานในพื้นที่ที่สำรวจคือแพทย์พื้นบ้านผู้ให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้เป็นยา และจัดเก็บตัวอย่างสมุนไพรจำนวน 7 คนคือนายเต็ม บัวทุม (ชัยภูมิ, เสียชีวิตแล้ว) นายบิน เหล่าไก่ (อุบลราชธานี, เสียชีวิตแล้ว) นายพัวร์ จันทาสาด (อุบลราชธานี) นางบังอร นิคม (อุบลราชธานี) นายเสริม ใจทัศน (ยโสธร, เสียชีวิตแล้ว) นายประพาส มาดขาว (ยโสธร) และนายชอย สุขพิณี (สุรินทร์)

ตารางที่ 1 สมุนไพรแก้ไอพฤษภักซ์และอัมพาต

วงศ์	ชื่อพฤษภักซ์ <small>ชื่อภาษาอังกฤษ</small>	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ตำรับยา	
				อัมพฤษภักซ์ [†]	อัมพาต [‡]
ใบเลี้ยงคู่					
Acanthaceae	<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl ^{*1}	เหงือกปลาหมอ (เหงือกปลาหมอ)	ลำต้น	1	
Apocynaceae	<i>Alyxia reinwardtii</i> Blume ^{*2}	ตั้งต้นขาว (ชะลูด)	ลำต้น	2	
	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G.Don ^{*2}	โมกหลวง (โมกใหญ่)	แก่น	3	
Capparaceae	<i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs ^{*3}	กุ่ม (กุ่มน้ำ)	ใบ	4	
	<i>Crateva religiosa</i> G.Forst. ^{*3}	กาม (กุ่มบก)	ใบ	4	
Celastraceae	<i>Salacia chinensis</i> L. ^{*4}	ตาไก่ (กำแพงเจ็ดชั้น)	ใบ, ลำต้น	5	
	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff. ^{*4}	มะตอก (มะตอก)	ลำต้น	1, 5	
Compositae	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC. ^{*5}	หนาดใหญ่ (หนาดใหญ่)	ใบ	6	
	<i>Blumeopsis flava</i> (DC.) Gagnep. ^{*6}	ผักกาดโคก (ผักกาดโคก)	ทั้งต้น	5	
Connaraceae	<i>Connarus semidecandrus</i> Jack ^{*7}	หมาว้อ, ไซแซ้ (ถอบแถบเครือ)	ราก	7	
Convolvulaceae	<i>Argyreia lanceolata</i> Choisy ^{*†8}	มันแกวป่า (เถากระดิ่งช้าง)	ทั้งต้น	2, 8	1, 2
	<i>Argyreia mollis</i> (Burm.f.) Choisy ^{*8}	เครือเอินอ่อน (เครือพุเงิน)	ทั้งต้น	2, 8	
	<i>Merremia umbellatum</i> (L.) Hallier f. ^{*8}	จอนฟอนลอดรั้ว (จิงจ้อขาว)	ราก	9	
	<i>Operculina turpethum</i> (L.) Siva Manso ^{*8}	จิจ้อ (จิงจ้อเหลือง)	ราก	8	
Elaeocarpaceae	<i>Elaeocarpus lanceifolius</i> Roxb. ^{*9}	มุ่น (พีพาย)	ราก	10	
Euphorbiaceae	<i>Bridelia retusa</i> (L.) A.Juss. ^{*10}	อังกษนาม (เต็งหนาม)	ใบ	8	
	<i>Croton crassifolius</i> Griseler ^{*†10}	พังคี่ (พังคี่)	ราก	11	
	<i>Drypetes roxburghii</i> (Wall.) Hurusawa ^{*10}	มะค่าไก่ (มะค่าไก่)	ใบ, ลำต้น	1	
Labiatae	<i>Orthosiphon aristatus</i> (Blume) Miq. ^{*11}	หญ้าหนวดแมว (หญ้าหนวดแมว)	ทั้งต้น	1, 5	
Luraceae	<i>Cassytha filiformis</i> L. ^{*12}	สังวาลพระอินทร์ (สังวาลพระอินทร์)	ใบ	4	
Leguminosae- Caesalpinioideae	<i>Bauhinia malabarica</i> Roxb. ^{*†13}	ส้มเสี้ยว (เสี้ยวใหญ่)	เปลือกต้น	11	
	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb. ^{*13}	ชุมเห็ดเทศ (ชุมเห็ดเทศ)	ใบ	8, 12	
	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S.Irwin & Barneby ^{*13}	ขี้เหล็ก (ขี้เหล็ก)	ใบ	12	
Leguminosae- Papilionoideae	<i>Dalbergia cochinchinensis</i> Pierre ^{*14}	พะยุง (พะยุง)	แก่น	13	
	<i>Dalbergia velutina</i> Benth. ^{*14}	คางควาย (เครือคางควาย)	ลำต้น	13	
	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz ^{*15}	ประตูป่า (เสี้ยวใหญ่)	แก่น	13	
Loganiaceae (=<Strychnaceae)	<i>Strychnos lucida</i> R.Br. ^{*16}	พญามือเหล็ก (พญามูลเหล็ก)	ลำต้น	8	
Loranthaceae	<i>Dendrophthoe pentandra</i> Miq. ^{*17}	กาฝากมะม่วง (กาฝากมะม่วง)	ลำต้น	14	
Meliaceae	<i>Walsura trichostemon</i> Miq. ^{*18}	ขี้ฮ้าย (กัตลิ้น)	แก่น		3, 4, 5, 6
Menispermaceae	<i>Arcangelisia flava</i> (L.) Merr. ^{*†19}	ขมิ้นเครือ (ขมิ้นเครือ)	ลำต้น	6	
Piperaceae	<i>Piper betle</i> L. ^{*20}	พลูบ้าน (พลู)	ลำต้น	8	
Proteaceae	<i>Helicia formosana</i> Hemsl. var. <i>oblanceolata</i> Sleumer ^{*21}	หนวดฤๅษี (หนวดคนดง)	แก่น	10	
Rhamnaceae	<i>Ventilago denticulata</i> Willd. ^{*†22}	รางแดง (รางแดง)	ลำต้น	7	

(ต่อ)

* สมุนไพรแก้ไอพฤษภักซ์; † สมุนไพรแก้ไอพฤษภักซ์; ‡ ตำรับยาในตารางที่ 3; § ตำรับยาในตารางที่ 4

ตารางที่ 1 (ต่อ) สมุนไพรแก้อัมพฤกษ์และอัมพาต

วงศ์	ชื่อพฤกษศาสตร์ ¹ <small>ชื่อภาษาอังกฤษ</small>	ชื่อท้องถิ่น/ชื่อกลาง	ส่วนที่ใช้	ตำรับยา	
				อัมพฤกษ์ ²	อัมพาต ³
ใบเลี้ยงคู่ (ต่อ)					
Rubiaceae	<i>Dioecercis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng. ^{*23}	มูยแดง (มะคังแดง)	ลำต้น	1, 3, 5	
	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch. ^{*24}	โมกเกี้ย (คำมอกหลวง)	แก่น	3	
	<i>Hymenodictyon orixense</i> (Roxb.) Mabb. ^{†25}	อุโลก (ส้มกบ)	แก่น		4
	<i>Neonauclea sessilifolia</i> Merr. ^{†25}	ดับเต่า (กระทุ้มหูขวาง)	แก่น		3
	<i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng. ^{†26}	พญาท้าวเอว, เล็บครุฑ (คัตเค้าแดง)	ลำต้น		5
	<i>Oxyceros horridus</i> Lour. ^{†26}	คัตเค้า (คัตเค้าเครือ)	ลำต้น		5
Rubiaceae (ต่อ)	<i>Tamilnadia uliginosa</i> (Retz.) Tirveng. & Sastree ^{*27}	มะคังขาว (ตะลุมพุก)	ราก, ลำต้น	3	
	<i>Xantonnea parvifolia</i> Craib ^{*25}	เกียงป็น (ครอบจ๊กวาล)	ราก		9
Rutaceae	<i>Clausena harmandiana</i> (Pierre) Pierre ex Guillaumin ^{*28}	สองฟ้าตง (สองฟ้า)	ใบ	4	
	<i>Micromelum minutum</i> (G.Forst.) Wight & Arn. ^{*29}	สะมัด (หัสคุณ)	ใบ	4	
	<i>Glycosmis pentaphylla</i> (Retz.) DC. ^{*30}	ส้มขื่น (เขยตาย)	ลำต้น	13	
Salicaceae	<i>Casearia grewiifolia</i> Vent. var. <i>grewiifolia</i> ^{†31,322}	ค้อแลน (กรวยป่า)	แก่น		3
(<=Flacourtiaceae)	<i>Homalium caryophyllaceum</i> (Zoll. & Moritzi) Benth. ^{†31,32}	พะเนียงฮัด (พรมคต)	ลำต้น		6
Thymelaeaceae	<i>Enkleia siamensis</i> (Kurz) Nevling subsp. <i>siamensis</i> ^{†33}	เต่าไห้ (ปอเต่าไห้)	ราก		7
Vitaceae	<i>Cissus repens</i> Lam. ^{*34}	เถาคัน (เถาคัน)	ลำต้น	13	
	<i>Tetrastigma cruciatum</i> Craib & Gagnep. ^{†35}	หูนแป (หูนแป)	ลำต้น		7
Vitaceae (<=Leeaceae)	<i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr. ^{*36}	กะตังใบ (กะตังใบ)	ราก	7	
ใบเลี้ยงเดี่ยว					
Amaryllidaceae	<i>Crinum asiaticum</i> L. ^{†37}	พลับพลึงดอกขาว (พลับพลึง)	ใบ		1
Araceae	<i>Scindapsus officinalis</i> Schott ^{†38}	เครือพลูช้าง (พลูช้าง)	ลำต้น		7
Asparagaceae	<i>Asparagus racemosus</i> Willd. ^{*39}	ชี่ช้าง (สามสิบ)	ราก	11	
Gramineae	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf ^{*40}	ตะไคร้ (ตะไคร้)	ลำต้น, ใบ	8	
	<i>Saccharum officinarum</i> L. ^{*40}	อ้อยแดง (อ้อย)	ลำต้น		9
Smilacaceae	<i>Smilax glabra</i> Roxb. ^{*41}	ข้าวเย็นใต้ (ยาหั่ว)	เหง้า	1, 5	
Zingiberaceae	<i>Alpinia galangal</i> (L.) Willd. ^{*42}	ข่า (ข่า)	เหง้า	8, 12	
	<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) Burt & R.M.Sm. ^{*42}	ข่าคม (ข่าคม)	เหง้า	8, 12	
	<i>Curcuma longa</i> L. ^{*42}	ขมิ้นชัน (ขมิ้น)	เหง้า	8, 12	
	<i>Kaempferia marginata</i> Carey ^{*42}	เปราะป่า (เปราะป่า)	เหง้า	6	
พืชเมล็ดเปลือย					
Gnetaceae	<i>Gnetum macrostachyum</i> Hook.f. ^{*43}	ม่วยดูก (เมื่อยดูก)	ลำต้น		6
เฟิร์น					
Oleandraceae	<i>Oleandra undulata</i> (Willd.) Ching ^{†44}	กูดง่อง (นาคราชใบโคลี่น)	ทั้งต้น		4
Polypodiaceae	<i>Platyterium coronarium</i> (Koen.) Desv. ^{*45}	ยี่บา (ข้าวห่อสีดา)	ทั้งต้น	12	
	<i>Stenochlaena palustris</i> (Burm.f.) Bedd. ^{†45}	กูดชอก (ปรังสวน)	ทั้งต้น		1

* สมุนไพรแก้อัมพฤกษ์; † สมุนไพรแก้อัมพาต; ‡ ตำรับยาในตารางที่ 3; § ตำรับยาในตารางที่ 4

ตารางที่ 2 วงศ์สมุนไพรแก้ไอพฤษและอัมพาต

วงศ์	จำนวนวงศ์ / จำนวนพืชในแต่ละวงศ์
ใบเลี้ยงคู่ (24 วงศ์ / พืช 50 ชนิด)	
Rubiaceae	1/8
Leguminosae (Leguminosae-Caesalpinioideae 3/ Leguminosae-Papilionoideae 3)	1/6
Convolvulaceae	1/4
Euphorbiaceae, Rutaceae, Vitaceae (Vitaceae + Vitaceae (<=Leeaceae))	3/3
Apocynaceae, Capparaceae, Celastraceae, Compositae, Salicaceae (<=Flacourtiaceae)	5/2
Acanthaceae, Connaraceae, Elaeocarpaceae, Labiatae, Luraceae, Loganiaceae (<=Strychnaceae), Loranthaceae, Meliaceae, Menispermaceae, Piperaceae, Proteaceae, Rhamnaceae, Thymelaeaceae	13/1
ใบเลี้ยงเดี่ยว (6 วงศ์ / พืช 7 ชนิด)	
Zingiberaceae	1/4
Gramineae	1/2
Amaryllidaceae, Araceae, Asparagaceae, Smilacaceae	4/1
พืชเมล็ดเปลือย (1 วงศ์ / พืช 1 ชนิด)	
Gnetaceae	1/1
เฟิร์น (2 วงศ์ / พืช 3 ชนิด)	
Polypodiaceae	1/2
Oleandraceae	1/1
รวมทั้งหมด (วงศ์/จำนวน)	33/61

ตารางที่ 3 ตำรับยาแก้ไอพฤษ

ตำรับ	ชื่อท้องถิ่น (ชื่อย่อกลาง)	ชื่อพฤกษศาสตร์	วงศ์	ส่วนที่ใช้
1	เหงือกปลาหมอ (เหงือกปลาหมอ)	<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl	Acanthaceae	ลำต้น
	มะตุ๊ก (มะตุ๊ก)	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff.	Celastraceae	ลำต้น
	มะค่าไก่ (มะค่าไก่)	<i>Drypetes roxburghii</i> (Wall.) Hurusawa	Euphorbiaceae	ใบ, ลำต้น
	มุยแดง (มะคังแดง)	<i>Dioecercis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.	Rubiaceae	ลำต้น
	ข้าวเย็นใต้ (ยาหัว)	<i>Smilax glabra</i> Roxb.	Smilacaceae	เหง้า
2	ตั้งต้นขาว (ชะลูด)	<i>Alyxia reinwardtii</i> Blume	Apocynaceae	ลำต้น
	มันแกวป่า (เถากระดิ่งช้าง)	<i>Argyrea lanceolata</i> Choisy	Convolvulaceae	ทั้งต้น
	เครือเอ็นอ่อน (เครือพู่เงิน)	<i>Argyrea mollis</i> (Burm.f.) Choisy	Convolvulaceae	ทั้งต้น
3	โมกหลวง (โมกใหญ่)	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G.Don	Apocynaceae	แก่น
	มุยแดง (มะคังแดง)	<i>Dioecercis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.	Rubiaceae	ลำต้น
	โมกเกี้ยว (ค้ำมอกหลวง)	<i>Gardenia sootepensis</i> Hutch.	Rubiaceae	แก่น
	มะคังขาว (ตะลุมพุก)	<i>Tamilnadia uliginosa</i> (Retz.) Tirveng. & Sastree	Rubiaceae	ราก, ลำต้น
4	กุ่ม (กุ่มน้ำ)	<i>Crateva adansonii</i> DC. subsp. <i>trifoliata</i> (Roxb.) Jacobs	Capparaceae	ใบ
	กาม (กุ่มบก)	<i>Crateva religiosa</i> G.Forst.	Capparaceae	ใบ
	สังวาลพระอินทร์ (สังวาลพระอินทร์)	<i>Cassytha filiformis</i> L.	Lauraceae	ใบ
	ส่องฟ้าแดง (ส่องฟ้า)	<i>Clausena harmandiana</i> (Pierre) Pierre ex Guillaumin	Rutaceae	ใบ
	สะมัด (หัสฤณ)	<i>Micromelum minutum</i> (G.Forst.) Wight & Arn.	Rutaceae	ใบ
5	เหงือกปลาหมอ (เหงือกปลาหมอ)	<i>Acanthus ebracteatus</i> Vahl	Acanthaceae	ลำต้น
	ตาไก่ (กำแพงเจ็ดชั้น)	<i>Salacia chinensis</i> L.	Celastraceae	ใบ, ลำต้น
	มะตุ๊ก (มะตุ๊ก)	<i>Siphonodon celastrineus</i> Griff.	Celastraceae	ลำต้น
	ผักกาดโคก (ผักกาดโคก)	<i>Blumeopsis flava</i> (DC.) Gagnep.	Compositae	ทั้งต้น

(ต่อ)

ตารางที่ 3 (ต่อ) ตำรับยาแก้ลมพิษ

ตำรับ	ชื่อท้องถิ่น (ชื่อกลาง)	ชื่อพฤกษศาสตร์	วงศ์	ส่วนที่ใช้
	สูตร 5 (ต่อ)			
	มุยแดง (มะคังแดง)	<i>Dioecercis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.	Rubiaceae	ลำต้น
	กาฝากมะม่วง (กาฝากมะม่วง)	<i>Dendrophthoe pentandra</i> Miq.	Loranthaceae	ลำต้น
	เต่าไห้ (ปอเต่าไห้)	<i>Enkleia siamensis</i> (Kurz) Nevling subsp. <i>siamensis</i>	Thymelaeaceae	ราก
	ข้าวเย็นใต้ (ยาหัว)	<i>Smilax glabra</i> Roxb.	Smilacaceae	เหง้า
6	หนาดใหญ่ (หนาดใหญ่)	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	Compositae	ใบ
	เปราะป่า (เปราะป่า)	<i>Kaempferia marginata</i> Carey	Zingiberaceae	เหง้า
7	หมาว้อ, ไซแซ้ (ถอบแถบเครือ)	<i>Connarus semidecandrus</i> Jack	Connaraceae	ราก
	กะตังใบ (กะตังใบ)	<i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr.	Vitaceae (=Leeaceae)	ราก
8	มันแกวป่า (เถากระดิ่งช้าง)	<i>Argyrea lanceolata</i> Choisy	Convolvulaceae	ทั้งต้น
	จีจ้อ (จิงจ้อเหลือง)	<i>Operculina turpethum</i> (L.) Siva Manso	Convolvulaceae	ราก
	อังหนาม (ตั้งหนาม)	<i>Bridelia retusa</i> (L.) A.Juss.	Euphorbiaceae	ใบ
	ซุมเห็ดเทศ (ซุมเห็ดเทศ)	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	Leguminosae- Caesalpinioideae	ใบ
	พญามือเหล็ก (พญามูลเหล็ก)	<i>Strychnos lucida</i> R.Br.	Loganiaceae (=Strychnaceae)	ลำต้น
	ตะไคร้ (ตะไคร้)	<i>Cymbopogon citratus</i> (DC.) Stapf	Gramineae	ลำต้น, ใบ
	ข่า (ข่า)	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	Zingiberaceae	เหง้า
	ข่าคม (ข่าคม)	<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) Burt & R.M.Sm.	Zingiberaceae	เหง้า
	ขมิ้นชัน (ขมิ้น)	<i>Curcuma longa</i> L.	Zingiberaceae	เหง้า
9	จอนพอนล่อคร้ว (จิงจ้อขาว)	<i>Merremia umbellatum</i> (L.) Hallier f.	Convolvulaceae	ราก
	เกียงปิ่น (ครอบจักรวาล)	<i>Xantonnea parvifolia</i> Craib	Rubiaceae	ราก
	อ้อยแดง (อ้อย)	<i>Saccharum officinarum</i> L.	Gramineae	ลำต้น
10	มุ่น (พีพาย)	<i>Elaeocarpus lanceifolius</i> Roxb.	Elaeocarpaceae	ราก
	หนวดฤๅษี (เหมือดคนดง)	<i>Helicia formosana</i> Hemsl. var. <i>oblanceolata</i> Sleumer	Proteaceae	แก่น
11	พังกี (พังกี)	<i>Croton crassifolius</i> Griseler	Euphorbiaceae	ราก
	ส้มเสี้ยว (เสี้ยวใหญ่)	<i>Bauhinia malabarica</i> Roxb.	Leguminosae- Caesalpinioideae	เปลือกต้น
	ซีข้าง (สามสิบ)	<i>Asparagus racemosus</i> Willd.	Asparagaceae	ราก
12	ซุมเห็ดเทศ (ซุมเห็ดเทศ)	<i>Senna alata</i> (L.) Roxb.	Leguminosae- Caesalpinioideae	ใบ
	ซีเหล็ก (ซีเหล็ก)	<i>Senna siamea</i> (Lam.) H.S.Irwin & Barneby	Leguminosae- Caesalpinioideae	ใบ
	ข่า (ข่า)	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	Zingiberaceae	เหง้า
	ข่าคม (ข่าคม)	<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) Burt & R.M.Sm.	Zingiberaceae	เหง้า
	ขมิ้นชัน (ขมิ้น)	<i>Curcuma longa</i> L.	Zingiberaceae	เหง้า
	ยี่บา (ข้าวห่อสีดา)	<i>Platyterium coronarium</i> (Koen.) Desv.	Polypodiaceae	ทั้งต้น
13	พะยุง (พะยุง)	<i>Dalbergia cochinchinensis</i> Pierre	Leguminosae- Papilionoideae	แก่น
	คางควาย (เครือคางควาย)	<i>Dalbergia velutina</i> Benth.	Leguminosae- Papilionoideae	ลำต้น
	ประดู่ป่า (ประดู่)	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	Leguminosae- Papilionoideae	แก่น
	ส้มขื่น (เขยตาย)	<i>Glycosmis pentaphylla</i> (Retz.) DC.	Rutaceae	ลำต้น
	เถาคัน (เถาคัน)	<i>Cissus repens</i> Lam.	Vitaceae	ลำต้น

ตารางที่ 4 ตำรับยาแก้ไอผัด

ตำรับ	ชื่อท้องถิ่น (ชื่อกลาง)	ชื่อพฤกษศาสตร์	วงศ์	ส่วนที่ใช้
1	มันแกวป่า (เถากระดิ่งช้าง)	<i>Argyrea lanceolata</i> Choisy	Convolvulaceae	ทั้งต้น
	พลับพลึงดอกขาว (พลับพลึง)	<i>Crinum asiaticum</i> L.	Amaryllidaceae	ใบ
	กูดออก (ปรองสวน)	<i>Stenochlaena palustris</i> (Burm.f.) Bedd.	Polypodiaceae	ทั้งต้น
2	มันแกวป่า (เถากระดิ่งช้าง)	<i>Argyrea lanceolata</i> Choisy	Convolvulaceae	ทั้งต้น
	รางแดง (รางแดง)	<i>Ventilago denticulata</i> Willd.	Rhamnaceae	ลำต้น
	เต่าให้ (ปอเต่าให้)	<i>Enkleia siamensis</i> (Kurz) Nevling subsp. <i>siamensis</i>	Thymelaeaceae	ราก
	หูนแม่ (หูนแม่)	<i>Tetrastigma cruciatum</i> Craib & Gagnep.	Vitaceae	ลำต้น
3	เครือพลูช้าง (พลูช้าง)	<i>Scindapsus officinalis</i> Schott	Araceae	ลำต้น
	ขี้ฮ้าย (กัตลีน)	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.	Meliaceae	แก่น
	ตัมเต่า (กระทุ้มหูควาง)	<i>Neonauclea sessilifolia</i> Merr.	Rubiaceae	แก่น
4	ค้อแลน (กรวยป่า)	<i>Casearia grewiifolia</i> Vent. var. <i>grewiifolia</i>	Salicaceae (=Flacourtiaceae)	แก่น
	ขี้ฮ้าย (กัตลีน)	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.	Meliaceae	แก่น
	อุโลก (ส้มกบ)	<i>Hymenodictyon orixense</i> (Roxb.) Mabb.	Rubiaceae	แก่น
5	กูดง่อง (นาคราชใบคลื่น)	<i>Oleandra undulata</i> (Willd.) Ching	Oleandraceae	ทั้งต้น
	ขี้ฮ้าย (กัตลีน)	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.	Meliaceae	แก่น
	พญาท้าวเอว, เล็บครุฑ (คัตเค้าแดง)	<i>Oxyceros bispinosus</i> (Griff.) Tirveng.	Rubiaceae	ลำต้น
6	คัตเค้า (คัตเค้าเครือ)	<i>Oxyceros horridus</i> Lour.	Rubiaceae	ลำต้น
	ขี้ฮ้าย (กัตลีน)	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.	Meliaceae	แก่น
	ขมิ้นเครือ (ขมิ้นเครือ)	<i>Arcangelisia flava</i> (L.) Merr.	Menispermaceae	ลำต้น
7	พะเนียงฮัด (พรมคต)	<i>Homalium caryophyllaceum</i> (Zoll. & Moritz) Benth.	Salicaceae (=Flacourtiaceae)	ลำต้น
	ม่วยตูก (เมื่อยตูก)	<i>Gnetum macrostachyum</i> Hook.f.	Gnetaceae	ลำต้น
	รางแดง (รางแดง)	<i>Ventilago denticulata</i> Willd.	Rhamnaceae	ลำต้น
8	เต่าให้ (ปอเต่าให้)	<i>Enkleia siamensis</i> (Kurz) Nevling subsp. <i>siamensis</i>	Thymelaeaceae	ราก
	หูนแม่ (หูนแม่)	<i>Tetrastigma cruciatum</i> Craib & Gagnep.	Vitaceae	ลำต้น
	เครือพลูช้าง (พลูช้าง)	<i>Scindapsus officinalis</i> Schott	Araceae	ลำต้น

เอกสารอ้างอิง

- Cramer LH. Acanthaceae. In: Dassanayake MD, Clayton WD (eds.). A revised handbook to the flora of Ceylon, Vol. 12. Rotterdam. AA Balkema, 1998: pp.1-140.
- Middleton DJ. Apocynaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 1. Bangkok. Diamond Printing Co. Ltd., 1999: pp.1-153.
- Chayamarit K. Capparaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 5 Part 3. Bangkok. The Chutima Press Co. Ltd., 1991: pp.241-271.
- Hou D, Savinov I, Van Welzen PC. Celastraceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 10 Part 2. Bangkok. Prachachon Co. Ltd., 2010: pp.141-198.
- Randeria AJ. The compositae Genus *Blumea*, a taxonomic revision. *Blumea* 1960;10(1):176-317.
- วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, วิชิต เปาณิล, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล และคณะ. สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. ใน: วงศ์สถิตย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ทรัพย์, วิชิต เปาณิล และคณะ (บรรณาธิการ). สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2539: น.1-262.
- Vidal JE. Connaraceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 2. Bangkok. Chutima Press, 1972: pp.25-26.
- Staples G. Convolvulaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 10 Part 3. Bangkok. Prachachon Co. Ltd., 2010: pp. 330- 468.
- Phengkhai C. Elaeocarpaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 4. Bangkok. The TISTR Press, 1981: pp.405-438.
- Chayamarit K, van Welzen PC. Euphorbiaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 8 Part 1. Bangkok. The Prachachon Co. Ltd., 2005: pp.1-303.
- Suddee S, Paton AJ, Parnell JAN. Taxonomic revision of tribe *Ocimeae* Dumort. (*Lamiaceae*) in continental South East Asia III. *Ociminae*. *Kew Bulletin* 2005;60:3-75.

12. Weber JL. A taxonomic revision of *Cassytha* (Lauraceae) in Australia. *J Adelaide Bot Gard* 1981;3(3):187-262.
13. Larsen K, Larsen SS, Vidal E. Leguminosae-Caesalpinioideae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 4 Part 1. Bangkok. The TISTR Press, 1984: pp.1-129.
14. Niyomdham C. An account of *Dalbergia* (Leguminosae-Papilionoideae) in Thailand. *Thai For Bull (Bot)* 2002;30:124-166.
15. Barker JG. Order L. Leguminosae. In: Hooker JD (ed.). The Flora of British India, Vol II. Kent. L. Reeve & Co. Ltd., 1879: pp.56-306.
16. Griffin O, Pannell J. Loganiaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 6 Part 3. Bangkok. Diamond Printing Co. Ltd., 1997: pp.197-225.
17. Barlow BA. Loranthaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 7 Part 4. Bangkok. Diamond Printing Co. Ltd., 2002: pp.665-706.
18. Mabberley DJ, Pannell CM, Sing AM. Meliaceae. Flora Malesiana Ser. I, Volume 12 Part 1. Leiden. Rijksherbarium / Hortus Botanicus, 1995: pp.1-407.
19. Forman LL. Menispermaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 5 Part 3. Bangkok. The Chutimai Press, 1991: pp.300-365.
20. Hooker JD. Flora of British India, Vol. 5. Ashford. L. Reeve & Co. Ltd., 1897: pp.78-99.
21. Na Songkhla B. Proteaceae. In Smitinand T. Larsen K. (Eds.). Flora of Thailand, Vol. 5 Part 1. Bangkok. The Chutima Press, 1981: pp. 106-120.
22. Lawson MA. Order XLII. Rhamnaceae. In: Hooker JD (ed.). The Flora of British India, Vol I. Kent. L. Reeve & Co. Ltd., 1875: pp. 629-644.
23. Tirvengadam DD. New taxa and name changes in tropical Asiatic Rubiaceae. *Nord J Bot* 1983;3(4):455-469.
24. Anon. Bull Misc Info (Royal Botanic Gardens, Kew). Kew 1911: p.392.
25. Puff C, Chayamarit K, Chamchumroon V. Rubiaceae of Thailand. Bangkok. The Forest Herbarium, National Park, Wildlife and Plant Conservation Department, 2005: pp.1-245.
26. Wong KM. The genera of peninsular Malaysian Rubiaceae formerly confused with *Randia*. *Malayan Nat J* 1984;38:1-57.
27. Na Nakorn W (ed.). Sirikhit Botanic Garden, Vol. 3. Bangkok. O. S. Printing House, 1996: p.60.
28. Backer CA, van Den Brink JRC. Rutaceae. In: Backer CA, Bakhuizen van den Brink Jr RC (eds.). Flora of Java, Vol. 2. Gronigen. Wolter-Noordhoff, 1965: pp.94-109.
29. Stone C. Rutaceae. In: Dassanayake MD, Fosberg FR (eds.). A revised handbook to the flora of Ceylon, Vol. 5. New Delhi. Oxford & IBH Publishing Co., 1985: pp.406-476.
30. Chuakul W, Saralamp P, Temsiririrkkul R, et al. Thai medicinal plants. In: Chuakul W, Saralamp P, Temsiririrkkul R, et al. (eds.). Medicinal plants in Thailand, Vol 2. Bangkok. Amarin Printing and Publishing Co., Ltd., 1997: p. 123.
31. Sleumer H. The Flacourtiaceae of Thailand. *Blumea* 1985;30(2): 217-250.
32. Sleumer H. Flacourtiaceae. In: Van Steenis CGGJ (ed.). Flora Malesiana, Ser. 1 Vol. 5. Leyden. P. Noordhoff Ltd., 1954: pp.1-106.
33. Peterson B. Thymelaeaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 6 Part 3. Bangkok. The Diamond Printing Co. Ltd., 1997: pp.26-45.
34. Backer CA, Bakhuizen van Den Brink Jr RC. In: Backer CA, Bakhuizen van den Brink Jr RC (eds.). Vitaceae. Flora of Java, Vol. 2. Gronigen. NVP Noordhoff, 1965: pp.1-641.
35. Teng SZYP. 12. *Tetrastigma cruciatum* Craib & Gagnepain. *Bull Misc Inform Kew*, 1911: 30.
36. van Welzen PC. Leeaceae. In: Santisuk T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 10 Part 2. Bangkok, Prachachon Co. Ltd., 2010: pp. 209-230.
37. Geerincq DJL. Amaryllidaceae (including Hypoxidaceae). In: Kalkman C, Kirkup DW, Nootboom HP, Stevens PF, de Wilde WJJO (eds.). Flora Malesiana, Ser. 1 Vol. 11 Part 2. Leiden. Publication Department Rijksherbarium/Hortus Botanicus, 1993: pp. 353-373.
38. วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, วิชิต เปานิล, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล, นพมาศ สุนทรเจริญนนท์, พร้อมจิต ศรีลัมพ์. สมุนไพรพื้นบ้านอีสาน. ใน: วงศ์สฤติย์ ฉั่วกุล, พร้อมจิต ศรีลัมพ์, วิชิต เปานิล, รุ่งระวี เต็มศิริฤกษ์กุล (บรรณาธิการ). กายาอีสาน. กรุงเทพมหานคร. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2543: น.205.
39. Fellingham AC, Meyer NL. New combinations and a complete list of *Asparagus* species in southern Africa (Asparagaceae). *Bothalia* 1995;25:208.
40. Dassanayake MD, Fosberg FR, Clayton MD. Poaceae. In: Dassanayake MD, Fosberg FR (eds.). A revised handbook to the Flora of Ceylon, Vol. 8. New Dehli. Oxford & IBH Publishing Co., 1994: pp.146-148.
41. Koyama T. Smilacaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 3. Bangkok. The TISTR Press, 1975: pp. 211-250.
42. Larsen K, Larsen SS. Gingers of Thailand. Chiang Mai. Ministry of Natural Resources and Environment - Maerim, 2006: pp.1-185.
43. Phengklae C. Gnetaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 2 Part 3. Bangkok. The TISTR Press, 1975: pp.204-210.
44. Tagawa M, Iwatsuki K. Pteridophytes: Oleandraceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 3 Part 2. Bangkok. The Chutima Press, 1985: pp.70-82.
45. Tagawa M, Iwatsuki K. Pteridophytes: Polypodiaceae. In: Smitinand T, Larsen K (eds.). Flora of Thailand, Vol. 3 Part 4. Bangkok, Chutima Press, 1989: pp.486-580.

Indigenous Medicinal Plants Used as Paralysis Remedy

Wongsatit Chuakul*

Department of Pharmaceutical Botany, Faculty of Pharmacy, Mahidol University

* Corresponding author: pywck@mahidol.ac.th

ABSTRACT

Objective: To survey the indigenous medicinal plants and related folk medicinal formula used for paralysis remedy in Thailand. **Method:** A survey on medicinal plants and folk medicinal formula was conducted in 8 provinces of Thailand including Chaiyaphoom, Nan, Sukhothai, Phetchabun, Surin, Krabi, Yasothon and Ubon Ratchathani. We interviewed local folk healers, and collected and identified the plant specimens. We also compared the plant specimens with the authentic specimens at two herbaria, i.e., 1-the Bangkok Herbarium at the Botany Section, Botany and Weed Science Division, Department of Agriculture, and 2-the Forest Herbarium, Royal Forest Department, Ministry of Natural Resources and Environment. **Results:** A total of 61 medicinal plants belonging to 30 families commonly used for paralysis treatment were identified. These medicinal plants belonged to 24 families of dicotyledons (50 species), 6 families of monocotyledons (7 species), 1 family of gymnosperms (1 species) and 2 families of fern (3 species). Families with the most number of plants listed for paralysis treatment purpose included Rubiaceae (8 species), followed by Leguminosae (6 species) consisting of Leguminosae–Caesalpinioideae (3 species) and Leguminosae-Papilionoideae (3 species). There were 6 genera with the most number of plants for paralysis treatment each with 2 species. These 6 genera included *Crateva*, *Argyreia*, *Senna*, *Dalbergia*, *Oxyceros*, *Alpinia*. There were 20 formula for paralysis remedy. **Conclusion:** Medicinal plants and their formula used for paralysis treatment in Thailand were studied. The results could contribute to the advancement of ethnobotanical research which might lead to the discovery of potentially valuable pharmaceuticals.

Keywords: indigenous medicinal plants, folk medicinal formulae, paralysis

Thai Pharm Health Sci J 2010;5(3):193-201